

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

ДОРОНІНА Тетяна Олексіївна

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
ЯК ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РІВНЯ

Спеціальність ІЗ.00.01 – теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1995

1000/094) Дисертація є рукопис

Робота виконана в Київському
університеті

Науковий керівник

46 33, 385
ЛННБ України ім. В. Стефаніка

00761339 (Т)

- член-кореспондент АН України,

кандидат педагогічних наук,
професор ЄВТУХ Микола Борисович

Офіційні опоненти

- дійсний член АН України,
доктор філософських наук,
професор ЗЯЗОН Іван Андрійович

- кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
ФІЛОНЕНКО Сергій Миколайович

Провідна установа

- Київський університет імені
Тараса Шевченка

Захист відбудеться "20" вересня 1995 року о 14 годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.32.02 в Інституті
педагогіки АН України / 252001, Київ-І, вул. Трьохсвятительська, 8 /.

З дисертацією можна ознайомитись в науковій частині Інституту.

Автореферат розіслано "18" вересня 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН України

М. П. Легкий
М. П. Легкий

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасна вітчизняна освіта перебуває на складному етапі свого розвитку, що зумовлено прагненням України бути на політичному, економічному та культурному рівні розвинутих країн світу. Суспільно-політичні умови сьогодення вимагають перетворень у всіх галузях культурного життя й насамперед формування власної системи безперервної освіти й виховання, яка б відповідала міжнародним стандартам, та піднесення вітчизняних навчальних закладів до рівня сучасного розвитку науки на Заході, тобто інтеграції у світову систему освіти. На вирішення цих завдань спрямована Державна національна програма "Освіта" / Україна XXI століття /, один з головних напрямів якої – академізація вищої школи, де пріоритетною є ідея гуманізації та гуманітаризації навчання. Новий підхід виявляється у створенні навчальних закладів академічного рівня, реорганізації вже існуючих та відновленні закритих. Чільне місце у цих процесах займає Києво-Могилянська академія, яку було закрито у 1817 р. та відновлено як Національний університет у 1992 році.

Процеси розбудови держави, що здійснюються в Україні, зумовлюють необхідність глибокого аналізу історичного досвіду розвитку держави взагалі й розвитку вітчизняної культури та освіти зокрема. Тому дослідження проблеми діяльності Києво-Могилянської академії як вищого навчального закладу, що протягом двох століть був в Україні єдиною вищою навчальною установою європейського рівня, спрямувавши свою діяльність на синтез досвіду братських шкіл із досягненнями західноєвропейської системи освіти, та сприяв формуванню у народу почуттів згуртованості й національної єдності, безумовно, має значення не тільки для вивчення вітчизняної культурної спадщини, а й для процесу сучасного реформу-

вання вищої освіти, один із головних принципів якого полягає в органічному єднанні з національною культурою, історією, народними традиціями.

Києво-Могилянська академія відіграла значну роль в історії освіти України завдяки багатоаспектній діяльності. Окреслимо головні її напрями:

- підготовка високоосвічених вихованців, здатних задовольнити суспільні потреби;
- розвиток передової наукової й громадсько-політичної думки;
- поширення освіти й організація навчальних закладів в Україні та за її межами.

Наукові дослідження історії Києво-Могилянської академії досить широкі. Першими науковцями цієї галузі були М.Булгаков / 1843 /, В.Аскоченський / 1856 /, М.Максимович / 1869 /, С.Голубев / 1882 - 1886 /, М.Петров / 1886, 1895, 1904 - 1906 /, Х.Титов / 1904, 1910 - 1913, 1924 /. Окремим періодам розвитку Академії було присвячено праці Д.Вишневського / 1896, 1903, 1904 / й В.Серебренникова / 1897 /. Взагалі, в цих роботах висвітлюються події академічного життя з урахуванням історико-політичного контексту епохи. У радянські часи історії Києво-Могилянської академії було присвячено роботи Ф.Шевченка / 1959, 1971 /, М.М.Штранге / 1965 /, В.М.Нічик / 1974, 1978, 1990 /, М.В.Кашуби / 1987, 1988, 1991 /, М.Д.Роговича / 1972 /, Я.М.Стратій / 1981, 1982 /, В.Д.Литвинова / 1984, 1988 /, І.С.Захари / 1982, 1991 /, І.К.Білодіда / 1969, 1979 / та ін. У них розглядаються окремі аспекти діяльності Києво-Могилянської академії, а саме - рукописні філософські, психологічні, риторичні та поетичні курси лекцій професорів Академії. Слід окремо виділити глибоку роботу З.І.Хижняк "Києво-Могилянська академія", яка витримала три видання / 1971, 1981, 1988 /.

Незважаючи на чисельність наукових публікацій, присвячених окремим питанням академічної діяльності, її головні напрями, вказані вище, все ще потребують вивчення та узагальнення. Тому увага даного дослідження була зосереджена на розгляді Києво-Могилянської академії як вишого навчального закладу європейського рівня.

Довгий час питання історії вітчизняної культури взагалі та освіти зокрема розглядалися лише в руслі культури російської. Тому було чимало причин суспільно-політичного характеру. Якщо звернутися до підручників з "історії педагогіки", за якими до недавнього часу викладали цю навчальну дисципліну у педагогічних інститутах, то там взагалі відсутні питання розвитку української національної педагогіки / наприклад, підручники М.О.Константинова, Є.М.Мединського та К.Ф.Шабаєвої /. В них розглядали лише погляди окремих видатних освітніх діячів минулого / С.Полоцького, Т.Прокоповича / чи педагогів радянського періоду / В.О.Сухомлинського та ін. /. Осторонь лишився один із найяскравіших періодів вітчизняної педагогіки - XVII - XVIII ст. - доба духовного ренесансу України. Саме на цей час припадає діяльність Києво-Могилянської академії як загальноукраїнського, загальнослов'янського осередку культури й освіти. Проте такий підхід до вивчення вітчизняної педагогіки неможливий у країні, яка намагається визначити своє місце серед європейських країн світу, усвідомити національні особливості свого культурного розвитку.

Отже вибір теми даного дослідження був зумовлений такими факторами:

- значенням Києво-Могилянської академії у розвитку вітчизняної культури й освіти у визначений вище історичний період;
- недостатньою увагою до педагогічного досвіду цього навчального закладу у змісті однієї з обов'язкових навчальних дисциплін

педагогічних інститутів - "історії педагогіки";

- об'єктивними умовами необхідності сучасного реформування вищої школи.

Тому, незважаючи на те, що історію Києво-Могилянської академії висвітлено досить широко, все ж відтворення повної узагальненої картини розвитку її педагогічної системи на засадах сьогодення викликає певний інтерес. Вивченню саме цих питань і присвячена дана дисертація.

Об'єктом наукового вивчення є Києво-Могилянська академія як вищий навчальний заклад європейського рівня, а предметом - освітній процес Києво-Могилянської академії.

Ціля дослідження - висвітлити навчально-виховну систему Києво-Могилянської академії, яку було спрямовано на забезпечення високого рівня знань і виховання української молоді, здатної задовольнити інтереси суспільства.

Теоретичною основою виконуваного дослідження є концепція, заявлена науковцями минулого століття / К.В.Аарлампович, С.Т.Голубев, М.С.Линчевський, М.Булгаков /, що Києво-Могилянська академія займала провідне місце в освітньому процесі України у XVII - XVIII ст. завдяки творчому поєднанню вітчизняних традицій навчання й виховання з елементами західної системи освіти, на основі яких створила власну самобутню навчально-виховну систему. Саме з цих позицій у даному дисертаційному дослідженні висвітлюються питання адміністративного устрою; організації, форм та методів навчання і виховання в Києво-Могилянській академії.

Відповідно до предмета, теми та концепції у дослідженні розв'язувалися такі основні завдання:

- проаналізувати джерела історико-педагогічного дослідження: актові документи, наукові роботи, друковані видання творів видатних вітчизняних діячів освіти даного періоду;

- визначити головні напрями педагогічної діяльності Академії, які сприяли підтриманню нею свого академічного статусу вищого навчального закладу європейського рівня освіти та збереженню національної самобутності, враховуючи суспільно-політичні обставини, що вплинули на розвиток вітчизняної освіти;
- дослідити організацію, структуру та зміст навчально-виховного процесу Києво-Могилянської академії в його еволюції;
- на основі результатів дослідження сформулювати головні положення з питання становлення вищої освіти в Україні в минулому та виділити її специфічні особливості, що залишилися важливими і на сьогоднішній день, і які було б доцільно врахувати при сучасному реформуванні вищої школи.

Джерельна база дослідження: архівні документи з історії становлення та функціонування Києво-Могилянської академії, зібрані та систематизовані М.І.Петровим та Х.Титовим; історичні документи, видані Київською комісією для розбору давніх актів; пам'ятки філософської, історичної та літературної думки окресленого періоду; окремі монографії науковців минулого та сучасності, присвячені як історії самої Києво-Могилянської академії, так і діяльності її видатних професорів та вихованців.

Методика дослідження визначається завданнями, матеріалом, спрямованістю роботи і носить комплексний характер. Вивчення навчально-виховної системи Києво-Могилянської академії, залежно від конкретного завдання, яке вирішувалось, проводилося на основі таких методів та дослідницьких прийомів:

- теоретичний та критичний аналіз офіційної документації, педагогічної та історичної літератури;
- метод порівняльного аналізу різноманітних документальних та історичних даних;
- виявлення, відбір, класифікація, систематизація та узагальнення

фактів з теми дослідження.

Наукова новизна роботи визначається тим, що в ній комплексно досліджується навчально-виховний процес Києво-Могилянської академії з позицій сучасної дидактики. Новим є також детальний розгляд взаємодії в академічному навчанні слов'янської традиційної основи освіти та виховання / братських шкіл / із новітніми / західними / впливами.

Теоретична значущість дисертаційної роботи полягає в розробці однієї з проблем сучасного розвитку вищої школи - доцільного використання в її навчально-виховному процесі досягнень європейської цивілізації з гармонійним поєднанням національних культурних надбань. Дане дослідження є певним внеском у педагогічну теорію вищої школи стосовно академізації та гуманітаризації освіти.

Практична цінність роботи - у можливості використання фактичного матеріалу дослідження, його основних положень та висновків у процесі викладання курсів історії вітчизняної культури взагалі та історії вітчизняної педагогіки зокрема, тобто для проведення лекційних та семінарських занять з цієї проблематики.

Апробація роботи. Основні положення і результати проведеного дослідження обговорювалися на засіданні кафедри педагогіки Київського лінгвістичного університету та науково-дослідного центру "Спадщина Києво-Могилянської академії" / На УКМА /, на Всеукраїнській науковій конференції "Формування творчої особистості вчителя для оновлюваної національної школи" / 24 - 27 квітня 1993 р., Уманський педінститут /, на Міжнародній конференції "Гуманітарні аспекти реформування і розвитку національної системи освіти" / 18 - 20 квітня 1994 р., Київський державний педагогічний інститут іноземних мов /, на щорічній науковій конференції "Україна: людина, суспільство, природа" / 17 - 18 січня 1995 р., Національний університет "Києво-Могилянська академія" /.

У ході дослідження були досягнуті результати, які можна сформулювати у вигляді положень, що виносяться на захист:

1. Створення в Україні на початку XVIII ст. вищого навчального закладу європейського рівня освіти – Києво-Могилянської академії було викликано об'єктивними суспільно-політичними та культурними причинами загального розвитку країни:

- необхідністю зміцнення православ'я, яке сприймалося на той час як запорука збереження національної самобутності та існування української державності;

- спрямованістю культурного розвитку України в даний історичний період, що визначається сучасною наукою як доба духовного ренесансу країни, по залученню до загальноєвропейського культурного процесу.

2. В основу навчально-педагогічної діяльності Києво-Могилянської академії було покладено демократичні принципи вітчизняної педагогіки, зорієнтованої на збереження слов'янської духовної спадщини, що знайшли своє втілення у шанобливому ставленні до рідної та церковної мов, вітчизняної історії та ін.

3. Свій правовий статус Києво-Могилянська академія підтримувала, втілюючи ряд вимог до вищої освіти, що традиційно склалися на Заході / адміністративний устрій; організація, зміст, форми та методи навчання /.

4. Російське реформування вищої освіти початку XIX ст., характер якого визначався загальним прагненням до професіоналізації навчання, призвело до закриття Києво-Могилянської академії, яка рівнем свого викладання, загальноосвітнім напрямком і принципами навчання та виховання / демократизм, всестановість, гуманізм, виховання людської гідності та прищеплення патріотизму / не вміщувалася в рамки імперських перетворень. Проте саме ці демократичні засади освіти й виховання, що мають поза часове,

абсолютне значення, мають бути враховані у сучасному процесі реформування вищої школи.

Структура роботи. Дисертація складається із вступу, двох розділів з висновками до кожного, загальних висновків та списку використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується вибір теми дослідження, її актуальність, теоретичне та практичне значення, визначаються його мета і завдання, виділяються об'єкт та предмет дослідження, формулюються основні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі - "Соціально-політичні та культурні передумови створення Києво-Могилянської академії" - окреслено соціально-політичні обставини, що об'єктивно призвели до започаткування Києво-Могилянської академії.

У кінці XVI - на початку XVII ст. Україна переживала складний етап свого культурно-політичного розвитку. Це було пов'язано з тим, що її землі входили до складу Річі Посполитої й зазнавали як соціального, так і релігійного гноблення та тривалої боротьби, що точилася між православними, єзуїтами та уніатами.

Суспільно-політичні обставини громадського життя України в цей період викликали необхідність боротьби українських просвітників за створення власної системи освіти, яка б об'єднала у собі всі її складові частини / освіту початкову, середню та вищу /.

В Україні цього часу діяли навчальні заклади двох рівнів - початкового та середнього. З цих двох типів шкіл тільки початкові зберігають одвічні слов'яно-візантійські традиції. Проте ця освіта, що обмежувалася Законом Божим, читанням та співами, здатна була забезпечити учням тільки елементарний рівень знань. Поряд

існували середні - католицькі та протестантські. Відсутність вітчизняних шкіл, що за рівнем освіти були б вище елементарних, змушувала православних віддавати своїх дітей у "латинські" училища або наймати домашніх вчителів, серед яких переважали представники неправославних конфесій. Про православне юнацтво, яке здобувало освіту в інопрічних школах, Касіан Сакович, український освітній діяч, писав: "... діти руської шляхти, навчаєсь у школах і колегіях єзуїтів, звикають до церковних обрядів римської церкви, ... їм так легко перейти у католицтво" / Цит. за Линчевський М.Є. Педагогика древних братських шкіл и преимущественно Киевской Академии.- Киев.- 1906.- Т.І.- С.47 /. І як наслідок: "... діти, родом справжні Українці, зовсім забували свій край, звикали до звичаїв польських, ріднилися з Поляками, і таким побитом, ставали чужі своїому народові" / Аркас М. Історія України-Русі.- Київ: Вища школа, 1990.- С.164 /. Отже, навчання в іновірних школах ставало засобом денационалізації середніх та вищих верств українського суспільства.

Складності культурно-політичного життя України вплинули на похвалення діяльності суспільних православних об'єднань - братств, що консолідували свідомих українських діячів, які вбачали один із головних напрямів своєї діяльності в розвитку освіти, засновуючи власні просвітницькі осередки / друкарні, школи /. Проте, ці школи не могли повністю замінити українцям навчання в іноземних колегіях, особливо єзуїтських, які вражали вищим рівнем освіти, ерудицією, чітко науковими формами організації викладання, чудовим педагогічним тактом, не кажучи вже про латинь, яку було покладено в основу освіти. Звернення ж православних до латинських училищ підтверджувало сили католиків. "Для чого,- з посмішкою зверталися вони до православних,- для чого ви до визнаючовь костела римского удаетесь и наук ихъ лапаете и вшеляким способом ласк себе у них

єднаєте?— А для того, абысте оть них могли чого научити, ... Оо ваша наука слаба и мусити отколь-инколь на нее ся добыти, а злаша оть визнавцов костела римского" / Цит. за Голубев С.Т. История Киевской Духовной академии.— Киев.— 1886.— С.224 /. Отже, потреба освіти в Україні була викликана, головним чином, турботою за цілість та чистоту православ"я. Перед українськими освітніми діячами постало завдання: підвищити рівень освіти у власних школах, збільшити їх наукові сили, таким чином забезпечити своїм вихованцям всебічну освіту.

Політичні та історичні обставини, які склались в Україні у цей історичний період, визначили шляхи подальшого розвитку народної освіти. Постала необхідність збереження духовних надбань попередніх поколінь для педагогіки, зорієнтованої на сучасну ім європейську освіту. При цьому вітчизняний досвід навчання та виховання треба було гармонійно поєднати з педагогічною теорією та практикою Західної Європи. Тобто це повинно було стати не простим запозиченням, а творчим поєднанням елементів різних культур. За словами "Палінодії" С.Копистенського, "Умело отбрасывая хлам, пользуемся чистым зерном, оставляя уголь, берем золото" / Цит. за Марченко М.І. Історія української культури з найдавніших часів до середини XVIII ст.— Київ: Рад. школа, 1961.— С.57 /.

Тому правомірною буде думка М.М.Закалюжного / 1987 /, що розвиток вітчизняної історико-педагогічної культури даного періоду визначався двома протирічними тенденціями: влиттям східно-слов"янської школи до руслу загальноєвропейської шкільної практики з встановленим колом "латинських наук" та прагненням зберегти та примножити вітчизняні культурні традиції. Отже, в братських школах започаткувався той синтез східної слов"янської науки з західноєвропейською, який досяг високого розвитку в Києво-Могилянській академії.

Вітчизняні прогресивні педагогічні ідеї початку ХVІІ ст. знайшли своє втілення в практичній діяльності братських шкіл, які вирішували складні питання, що безпосередньо стосувались програм шкільної освіти та ролі у ній окремих шкільних предметів, зокрема співвідношення у викладанні латинської та слов'янської мов і вивчення "семи вільних наук".

Крім питань, що торкалися змісту освіти, неминуче поставало питання запозичення із західноєвропейської системи освіти різних форм організації навчання та методів викладання. Тобто, братства не могли зневажати "плодами латинської мудрості, не могли залишити без уваги більш сучасний і прогресивний досвід Європи. На вирішення цих завдань була спрямована педагогіка братських шкіл, у якій вироблялись дидактичні принципи, що далі були вдосконалені у діяльності Києво-Могилянської академії.

Поборники розвитку вітчизняної національної освіти / І. Борецький, М.Смотрицький, З.Копистенський, П.Могила / розуміли необхідність утворення вищого училища. Надійний засіб підвищення та розвитку національної свідомості та православ'я в Україні вони вбачали в створенні вищої школи, яка за своїм духом була б православною, а щодо науки анітрохи не поступалася кращим "латинським" академіям / західноєвропейським і польським /. Їх зусиллями на початку ХVІІ ст. була заснована Київська братська школа, яку П.Могила перетворив на колегію, а згодом в Академію.

Але врешті-решт братські школи не витримали ідеологічної конкуренції з офіційною польською школою. Тільки Київська колегія продовжувала діяти, піднялася та стала згодом визначним центром передової суспільно-політичної думки, науки та культури в Україні та слов'янському сході. Тільки вона досягла мети братських шкіл - стати в рівень за освітою з єзуїтськими колегіями-

й заклала підвалини для вищої вітчизняної школи європейського рівня на традиційній українській духовній основі - Києво-Могилянської академії.

У другому розділі - "Києво-Могилянська академія як вищий навчальний заклад європейського рівня" - досліджується навчально-виховна система Академії / організація, структура, зміст, форми та методи /.

Аналіз головних ланок організації та змісту навчального процесу Києво-Могилянської академії, який було проведено у другому розділі даного дослідження, дозволяє зазначити наступне.

Весь час свого існування Академія залишалась загальноосвітнім вищим навчальним закладом європейського рівня. Ця зорієнтованість вітчизняної освіти на кращі досягнення європейської цивілізації була започаткована ще братськими школами та одержала подальший розвиток і найбільше втілення в практичній діяльності Києво-Могилянської академії.

Свій статус вищого навчального закладу європейського рівня Академія підтримувала, зважаючи на цілий ряд вимог до вищої освіти, встановлених на Заході. Однією з них була вимога встановлення відносно автономного від владних структур академічного функціонування, тобто правильного адміністративного устрою. Київська школа після реформування її Петром Могилою стала "копією західних колегій", тобто ввела вивчення латинської мови, "семи вільних наук", застосувала ту ж організаційну систему та поділ на класи, запозичила західну методикку навчання / диспути / та цілий ряд виховних прийомів / конгрегації, рекреації, шкільні вистави та ін./.

Проте, всі ці запозичення були пристосовані Академією до своїх демократичних засад. Тому тут так широко було розвинуто систему внутрішнього самоврядування учнів. Демократичність поглядів Академії також знайшла своє відображення у виборності ректора

та інших вчителів, до яких висувалися вимоги не тільки високого освітнього, а й морального рівнів.

Одночасно Києво-Могилянська академія добре розуміла необхідність вивчення досягнень європейської науки й освіти, тому посилала своїх вихованців удосконалювати освіту у закордонні університети. Повертаючись, вони несли до Академії новітні погляди й знання, які втілювали у навчально-виховному процесі. Все це сприяло досягненню школою - колегією, згодом Академією, свого статусу вищого навчального закладу європейського рівня.

Мета освіти, яка була спрямована на формування у вихованців цілком сучасних наукових поглядів, реалізувалася у змісті навчання, що відображав загальний розвиток європейської цивілізації, та знайшла своє втілення в постійній зміні, вдосконаленні навчального курсу Академії. Освіта, яку тут здобували, дійсно була "академічною" й у сучасному розумінні, оскільки ґрунтовні та всебічні знання, які надавала Академія, відкривали вихованцям можливість здобути значних успіхів у різних галузях суспільного життя. Ця освіта ставала базовою для подальшого розвитку особистості, тому що припускала можливість вдосконалення з окремих спеціальностей в інших навчальних закладах.

Аналіз змісту навчання Києво-Могилянської академії дає підстави виявити у її освітньому процесі дві тенденції, що найбільш повно визначилися з другої половини XVIII ст. та вплинули на її / Академії / подальшу долю.

Перша тенденція - традиційна - вдосконалення програм за рахунок їхнього розширення з орієнтацією на світовий розвиток науки, без зміни загальної спрямованості освіти на підготовку високоосвічених кадрів, що у майбутньому могли б послужити батьківщині у різних галузях суспільного життя.

Друга тенденція - новітня / з другої половини XVIII ст. / -

професіоналізація освіти, тобто прагнення до її фахового обмеження, що у відношенні до Києво-Могилянської академії виявилось в її поступовій переорієнтації з вищого загальноосвітнього до вищого духовного навчального закладу.

Перша тенденція розвитку змісту освіти у Києво-Могилянській академії була цілком закономірною. Слід зазначити, що XVIII ст. - це епоха, коли розпочався процес розмежування світської науки та теології. Важливим досягненням українських просвітителів початку XVIII ст. був значний вияв інтересу до природознавства, прагнення пояснити явища природи, спираючись на спостереження та роздуми, даючи нові дані. Завдяки цьому постала необхідність вивчати природничі науки, зокрема фізику й математику як окремі предмети, що зумовило відкриття в Академії нових / екстраординарних / класів - арифметичного, історичного, географічного, медичного, сільської та домашньої економії та ін. / . Щоб вдосконалити в Академії навчальні програми і наблизити їх до європейських та російських університетів, тут було введено також / екстраординарні / класи для вивчення "нових" мов - німецької, французької.

У цей же час, з другої половини XVIII ст., найбільш повно виявилась і друга тенденція, що була пов'язана, по-перше, з загальним розвитком освіти у XVIII ст. у напрямку її професіоналізації; а, по-друге, із прагненням обмежити культурний вплив Києво-Могилянської академії та втиснути її в рамки вузько спеціального, фахового навчального закладу, яке зароджувалося в політичних колах Росії.

Процес поступової переорієнтації Академії позначився на її внутрішньому житті, на зміні характеру та змісту її освіти. Так, з другої половини XVIII ст. посилюється церковний напрямок академічного навчання, свідченням чого є проект училищної інструкції 1751 - 1752 рр., згідно з яким у середніх класах, де раніше

детально не вивчали церковні науки, передбачалося ввести вправи із складання проповідей. Посилення духовного напрямку освіти продовжувалося й пізніше. Ставши Київським митрополитом у 1770 р., Г.Кременецький почав проводити в життя української православної церкви централізовані прагнення Росії, а Київську академію намагався упорядкувати за вимогами російського уряду до північно-російських духовно-навчальних закладів.

Новий погляд на академічну освіту як освіту духовну відобразився в посиленій увазі академічних педагогів до підготовки учнів як майбутніх священиків, проповідників. Мабуть, саме це й зумовило необхідність додаткового вивчення науки красномовства, яка вважалася недостатньо вичерпану у риторичному класі, для чого було відкрито спеціальний клас "латинського та російського красномовства". Все це зумовило поступовий відтік з Академії учнів світського походження в навчальні заклади Росії, де їх охоче приймали.

Структура навчального процесу, форми та засоби його організації тек в основному відповідали встановленим європейським вимогам, але й продовжували традиції братських шкіл / поєднання в одному навчальному закладі декількох рівнів освіти, дотримання класно-урочної системи занять та ін. /. Зміна структури навчального процесу / відкриття окремих екстраординарних класів /, як було зазначено вище, було зумовлено вимогами часу відповідно до змін наук, що вивчали в Академії. Роль засобів організації навчально-виховного процесу відігравали академічні інструкції, статuti та розпорядження вищої / Св.Синод / та місцевої / Київські митрополити / церковної влади.

Головні дидактичні принципи та методи навчання у Києво-Могилянській академії були наслідуювані нею з братської та західної систем освіти та формувалися безпосередньо в її практичній

діяльності.

Багато уваги Києво-Могилянська академія приділяла вихованню учнів у дусі відданості своїй батьківській православній вірі, своїй національності, через особливо уважне ставлення до рідної та церковної мов, через вшанування своєї батьківщини, прищеплюючи учням патріотичні почуття. З цією метою Академія використовувала й ряд спеціальних прийомів / щотижневі суботні бесіди вчителів з учнями, шкільні вистави, відвідування церкви, учнівські конгрегації, встановлення чітких вимог до поведінки учнів, рекреації та ін. /. Сюди належить і дотримання ряду демократичних принципів устрою внутрішнього академічного життя, й насамперед - принцип всестановості цього навчального закладу.

Тому аж до середини XVIII ст. освіта, яку здобували в Академії, твердо вважалася достатньою для культурної людини. Ще у 60-ті роки XVIII ст., коли почались перші серйозні розмови на тему пристосування Академії до нової системи освіти й заміни її на університет, патрони-керівники Києво-Могилянської академії спробували позбутися цих зауважень, посилаючись на те, що Академію утворено за взірцем європейських шкіл і було б шкода її калічити, потураючи вимогам часу: "Если Киевской академии нарушитъ порядок во всей Европе учрежденный, а ученитъ новоманерный, то Академия Киевская в рассуждении порядка во всех европейских училищах принятого будет некоторое странное чучело, кое и в ведомостях вскорости написано будет" / Цит. за Грушевський М. Три Академії. - Вісник АН України. - 1991. - № II. - С.94 /.

Дослідник історії Києво-Могилянської академії М.І.Петров, вивчивши навчальну програму Академії за 1784 навчальний рік, зробив висновок, що у порівнянні з університетами Росії їй не вистачало російської історії, геральдики давностей, історії латинської та натурального права. Проте, вивчення богослов'я та

староєврейської мови не входило до програм російських університетів. Отже, дослідник робить висновок, що "за складом своїх наук Києво-Могилянська академія являла собою поєднання філософського факультету з богословським" / Петров Н.И. Киевская академия в царствование императрицы Екатерины II / 1762 - 1796 /.- Киев.- 1906.- С. 78/. Сама ж наявність в Академії богословського факультету була традиційною для університетів Західної Європи, а так і наближувала до них Академію.

Проте цілий ряд заходів, вжитих російським урядом на початку ХІХ ст. з реформування вищої освіти, зводив значення Києво-Могилянської академії до рівня вищого духовного навчального закладу, що не відповідало головній меті її освіти - формування нової української розумової верстви, яка б володіла культурними досягненнями європейської науки й могла задовольнити потреби суспільного й культурного розвитку країни. Отже, Академія поступово втрачала своє попереднє значення. Але до кінця ХVІІІ ст. Києво-Могилянська академія продовжувала зберігати своє попереднє значення не стільки закладу духовного, скільки всестанового університету європейського рівня навчання, де отримували вищу освіту всі, хто її прагнув.

У загальних висновках викладені наслідки дисертаційного дослідження та визначено перспективи подальшої розробки проблеми.

Дані дослідження можуть бути використані у навчально-виховному процесі загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, а також у курсах історії вітчизняної культури, педагогіки та народознавства.

Проведене дослідження не вичерпує проблеми розвитку навчально-виховної системи Київської академії. Потребують подальшої розробки питання характеру західноєвропейських запозичень в освітньому процесі Києво-Могилянської академії з позицій порівняльного

аналізу західноєвропейських навчальних закладів з Київською академією. Необхідні також подальший пошук та поглиблене вивчення архівних матеріалів з історії розвитку навчально-виховної системи Києво-Могилянської академії.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях автора:

1. Просвітницька діяльність Києво-Могилянської академії / з підготовки педагогічних кадрів / // Проблема особистості вчителя та його фахової підготовки. Збірник наукових праць. - К., 1994. - С. 24 - 32.

2. Досвід діяльності Києво-Могилянської академії - приклад для сучасного реформування вищої школи // Теоретичні питання освіти та виховання. Збірник наукових праць. - Вип. 3. - К., 1994.- С. 29 - 33.

3. Головні принципи дії адміністративного складу Києво-Могилянської академії // Теоретичні питання освіти та виховання. Збірник наукових праць. - Вип. 4. - К., 1995.- С. 45 - 49.

4. Система вищої педагогічної освіти в Києво-Могилянській академії // Формування творчої особистості вчителя для оновлюваної школи. Тези Всеукраїнської наукової конференції. - Умань, 1993. - С. 45 - 57.

5. Академізація вищої освіти: історія та сучасність // Гуманітарні аспекти реформування і розвитку національної системи освіти: Матеріали Міжнародної конференції. - К., 1994. - С. 76 -78.

6. Києво-Могилянська академія - вищий навчальний заклад європейського рівня // Тези доповідей наукової конференції На УКМА.- К., 1995.- С. 5 - 5.

DORONINA T.A. Formation and Development of Kyiv-Mohila Academy as the Highest Educational Institution of European Level.

The thesis presented to acquire candidate degree in Pedagogics, speciality 13.00.01 - the theory and history of pedagogics. The Institute of Pedagogics of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 1995.

The subject of the thesis is the educational process in Kyiv-Mohila Academy. During XVII - XVIII centuries the Academy was the only higher educational establishment in Ukraine whose educational level was as high as that of modern European Universities and Academies.

Ukrainean spiritual experience and elements of western education combined lay in the basis of the educational system of the Academy. The unity of the elements of two cultures in the single educational process gave the Academy an opportunity to preserve its national peculiarity and maintain high scientific educational level. The given thesis deals with the study of the interaction of the above mentioned components of education in their development.

ДОРОНИНА Т.А. Становление и развитие Киево - Могиланской академии как высшего учебного заведения европейского уровня.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. Институт педагогики АПН Украины, Киев, 1995.

В работе исследуется учебно-воспитательный процесс Киево-

Могиланской академии, которая на протяжении XVII - XVIII вв. была единственным на Украине высшим учебным заведением, чей образовательный уровень равнялся современным ей европейским университетам и академиям.

В основе педагогической системы Академии лежал синтез отечественного духовного опыта с элементами западного образования. Гармоничное соединение элементов двух культур в едином учебном процессе позволило Киево-Могиланской академии сохранить свое национальное своеобразие с одновременным поддержанием высокого научного уровня образования. Изучению взаимодействия названных компонентов обучения в их развитии и посвящено данное исследование.

Ключові слова: Києво-Могилянська академія, навчально-виховний процес; зміст, мета, організація, методи та засоби навчання та виховання.

А. Д. Данилюк

col. 2. 8A

445038

AB

22 285
AB 33.385

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

